

Postawy wobec antysemityzmu i Holokaustu

Kamil Paździor

Wstęp

Dzięki zajęciom przeprowadzonym według tego scenariusza uczniowie i uczennice:

- poznają nazwy i charakterystykę różnych postaw ludzi wobec prześladowań,
- rozumieją wpływ postaw na zachowania i wybory ludzi,
- rozumieją do czego może prowadzić obojętność na ludzką krzywdę,
- rozwiną postawę aktywnego przeciwstawiania się niesprawiedliwości.

Scenariusz jest odpowiedni dla uczniów szkół ponadpodstawowych. Możesz zrealizować go na zajęciach z edukacji obywatelskiej i historii. Na realizację scenariusza przeznacz 90 minut.

Na zajęciach wykorzystaj plansze z wystawy „Byli sąsiadami. Ludzkie postawy i zachowania w obliczu Zagłady” (przydatny może być także dostęp do internetu).

Aby dowiedzieć się, jak pracować z wystawą „Byli sąsiadami”, skorzystaj z materiału **„Wprowadzenie do pracy z wystawą «Byli sąsiadami. Ludzkie wybory i zachowania w obliczu Zagłady»”**.

Zanim zrealizujesz lekcję według tego scenariusza, upewnij się, że uczniowie i uczennice mają podstawową wiedzę o II wojnie światowej i Zagładzie: kiedy się rozpoczęła, jak przebiegała, kto brał w niej udział oraz na czym polegał plan „ostatecznego rozwiązania” i jak był realizowany. Istotna jest także wiedza o przyczynach i przebiegu dojścia Adolfa Hitlera do władzy.

1. Wprowadzenie – analiza zdjęcia (10 min)

Rozdaj każdemu uczniowi i każdej uczennicy kartę pracy nr 1. Na stronie A znajduje się zdjęcie z planszy nr 1 z wystawy „Byli sąsiadami”.

Poproś, aby w dwu- i trzyosobowych grupach krótko odpowiedzieli na pytania, które znajdują się pod zdjęciem. Zaznacz, że w tym zadaniu analizują swoje wrażenia, emocje, przypuszczenia. Nie ma tu nieprawidłowych odpowiedzi. Następnie niech chętne osoby odczytają swoje odpowiedzi.

Podziękuj za głosy uczniów. Nie omawiaj i nie komentuj ich. Wyjaśnij, że na dzisiejszych zajęciach zapoznacie się z materiałami, które pozwolą wam wspólnie zająć się zagadnieniem postaw wobec Holokaustu.

2. Nazywanie postaw (15 min)

Poproś uczestników i uczestniczki zajęć, aby w tych samych zespołach odwrócili karty pracy na stronę B i wykonali kolejne zadanie.

Następnie poproś każdą grupę, żeby jej przedstawiciel odczytał jedną z postaw wypisanych w ramach zadania. Zapisujcie na tablicy wszystkie odpowiedzi. Powtórzcie kolejkę tyle razy, aby wynotować wszystkie postawy rozpoznane przez uczniów (nie zapisujcie dwukrotnie tej samej odpowiedzi).

Zapytaj wszystkie grupy, jak zdefiniowali postawę w zadaniu z karty pracy nr 1. Przeczytajcie **definicję** ze strony internetowej „Słownika języka polskiego PWN”

„postawa – stosunek człowieka do życia lub do pewnych zjawisk, wyrażający jego poglądy; też: sposób postępowania lub zachowania wobec określonych zjawisk, zdarzeń lub w stosunku do ludzi”.

Oceńcie wspólnie, czy definicje uczniów i uczennic pokrywają się z definicją ze słownika i czy wszystkie propozycje, które znalazły się na tablicy, rzeczywiście są postawami.

Podsumuj z klasą tę część lekcji krótką refleksją na temat postaw. Pytania pomocnicze:

- Czy postawa ma charakter trwały?
- Czy postawę przyjmujemy świadomie, po chłodnej, racjonalnej analizie? Czy jednak przyczyny, dla których przyjmujemy daną postawę, są bardziej złożone? Jakie mogą być te przyczyny?
- Czy postawa może ulec zmianie? Jeśli tak, to w jaki sposób i dlaczego?

3. Postawy wobec prześladowań (20 min)

Wróć do zdjęcia z karty pracy nr 1, pokazanego na początku zajęć. Poproś uczniów, aby nazwali postawy, które przyjmują osoby przedstawione na tej fotografii. Zapytaj, jakie zachowania i wybory tych osób wskazują właśnie na te postawy?

Następnie pokaż uczniom i uczennicom planszę nr 1 z wystawy „Byli sąsiadami”. Znajduje się na niej omawiane zdjęcie wraz z opisem. Na jego podstawie omów krótko historyczny kontekst sfotografowanej sytuacji lub poproś młodzież o przedstawienie tego kontekstu (jeśli zdobyli już potrzebną wiedzę).

Możesz też pokazać **zdjęcie ze strony internetowej Amerykańskiego Muzeum Pamięci Holokaustu**, które prezentuje analogiczną sytuację.

Powiedz młodzieży, że w tej części zajęć spróbujecie głębiej zrozumieć, jakie sytuacje przedstawiają zdjęcia. W tym celu zapoznają się ze wspomnieniami Dawida Sierakowiaka, który w tamtym czasie był 15-letnim uczniem. Podziel klasę na grupy. W każdej z nich powinny znaleźć się trzy lub cztery osoby. Następnie rozdaj każdej grupie po jednej karcie pracy nr 2. Karty zawierają fragment „Dziennika” Dawida Sierakowiaka oraz pytania do tego tekstu.

Po wykonaniu zadania przeprowadź krótką rozmowę podsumowującą. Skup się na nazwach postaw i ich hipotetycznych przyczynach.

4. Analiza plansz z wystawy (25 min)

Podziel uczniów na grupy (najlepiej inne poprzednio). W każdej grupie powinno znaleźć się od dwóch do trzech osób. Przekaż każdej grupie wybrane plansze z wystawy „Byli sąsiadami”.

Grupa 1 – plansze nr 4 i 5 (podpalenie wyposażenia synagogi, aukcja przedmiotów skonfiskowanych Żydom)

Grupa 2 – plansza nr 11 (ZSRR 1941)

Grupa 3 – plansza nr 12 (getto warszawskie 1943)

Grupa 4 – plansze nr 14 i 15 (lokalne reakcje na prześladowania)

Grupa 5 – plansza nr 17 (Europa Zachodnia 1940-44)

Grupa 6 – plansza nr 7 (deportacje, III Rzesza 1940)

Rozdaj każdej grupie po jednej karcie pracy nr 3 i poproś o wykonanie zadań z tej karty. Monitoruj pracę poszczególnych grup i wspieraj je merytorycznie, szczególnie w zakresie wiedzy historycznej (pytanie nr 3).

W razie potrzeby młodzież może skorzystać z podręcznika do historii, encyklopedii lub z internetu, np. z:

- „Encyklopedii Holokaustu”,
- słownika portalu „Wirtualny Sztetl”,
- artykułu „Dojście nazistów do władzy” z „Encyklopedii Holokaustu”

Gdy uczestnicy i uczestniczki zajęć odpowiedzą na pytania z karty pracy nr 3, poproś reprezentanta każdej grupy o przedstawienie wniosków.

Następnie powiedz uczniom, że materiały, które otrzymali podczas zajęć, dotyczą wydarzeń, jakie nastąpiły w różnym czasie i na różnych obszarach Europy. Poproś, aby postarali się wspólnie ustalić, jaka była kolejność tych wydarzeń (łącznie z wydarzeniami przedstawionymi na zdjęciach, pokazanych na początku zajęć).

Potem zapytaj uczniów:

- Czy cele i formy prześladowań zmieniały się z czasem?
- Jakie były zachowania i motywacje ludzi w różnych okresach i krajach? Czy różniły się między sobą?
- Jakie postawy i zachowania mogłyby zapobiec Zagładzie?

Aby rozwinąć temat postaw wobec Holokaustu w różnych krajach Europy, skorzystaj z materiału: „**Postawy wobec Holokaustu w różnych krajach Europy**”.

5. Podsumowanie (20 min)

Wysłuchajcie fragmentu przemówienia Mariana Turskiego, szkolnego kolegi Dawida Sierakowiaka. Marian Turski był więźniem obozu Auschwitz. Przeżył Zagładę. 27 stycznia 2020 r. podczas uroczystości upamiętniających 75. rocznicę wyzwolenia obozu Marian Turski wygłosił przemówienie. **Jest ono dostępne tutaj** (trwa od 6:31 do 14:44).

Dawid Sierakowiak zmarł 8 sierpnia 1943 r. w Łodzi, Marian Turski – 18 lutego 2025 r. w Warszawie. Porozmawiaj z uczniami i uczennicami o przemówieniu Mariana Turskiego. We wspólnej refleksji mogą pomóc pytania:

- Na jakie źródła popularności nazistowskiej władzy zwraca uwagę Marian Turski?
- Jakie widzicie przyczyny obojętnej postawy świadków Zagłady?
- Jak Marian Turski rozumie zacytowane słowa prezydenta Austrii Alexandra Van der Bellena, według którego „Auschwitz nie spadło nagle z nieba”?
- Czy zgadzacie się z poglądem zacytowanym przez Mariana Turskiego, zgodnie z którym „to się wydarzyło, to znaczy, że może się wydarzyć”?
- Czy znacie inne kraje, regiony świata, gdzie podobne przyczyny polityczne, gospodarcze lub społeczne doprowadziły do dyktatury, prześladowań, państwowej przemocy i/lub ludobójstwa?
- Czy wyzwania związane z koniecznością zajęcia stanowiska, które stały lub stoją przed mieszkańcami tych regionów są podobne do wyzwań z lat 30. i 40. ubiegłego stulecia?
- Co możemy zrobić, żeby nie dopuścić do pojawienia się takich sytuacji w naszym regionie?
- O co musimy zadbać, żeby nie pozostać obojętni? W jakich trudnych sytuacjach życiowych stajemy na co dzień? Jakie postawy wtedy przyjmujemy i dlaczego?

Aby pogłębić temat postaw wobec Holokaustu, skorzystaj ze scenariusza lekcji na język polski: „**Postawy nie-Żydów podczas Holokaustu. Przykłady z historii i poezji**”.

Źródło: Dokumentationsarchiv des Oesterreichischen Widerstandes

Pytania do zdjęcia:

Kto waszym zdaniem jest na zdjęciu? Jakie osoby lub grupy osób?

.....

Co mogło się wydarzyć? Jakie role pełnią poszczególne osoby i grupy?

.....

Jaki cel mogło mieć czyszczenie ulic w towarzystwie młodych widzów?

.....

Jaki jest waszym zdaniem stosunek tłumu do sprzątających?

.....

Jakie mogą być przyczyny braku reakcji ze strony obserwujących?

.....

1. Wypiszcie znane wam z historii grupy ludzi, które były lub są pozbawiane praw bądź prześladowane.

.....

.....

2. Podkreślcie pięć słów, które Waszym zdaniem najlepiej pasują do terminu „postawa”. Następnie napiszcie własną krótką definicję tego słowa.

mądrość, emocje, oceny, fakty, przekonania, rozsądek, stereotypy, dobro i zło, relacje, drogowskaz, tendencja, skłonność, użyteczność, intencje, wiedza, wartości, neutralność, zachowanie, religia, planowanie, normy, wykształcenie, symbole, pozycja społeczna, zasobność, historia, rodzina, naród, konflikty, wychowanie, dojrzałość, kara

Postawa to:

.....

3. Podajcie minimum cztery postawy, jakie może przyjąć człowiek wobec prześladowań i wobec prześladowanej grupy.

.....

.....

4. Wybierzcie jedną z prześladowanych grup oraz jedną lub dwie postawy, które wymieniliście. Zastanówcie się i napiszcie, jakie mogą być przyczyny prześladowań i przyjmowania różnych postaw wobec nich. Czy te prześladowania mają charakter gospodarczy, polityczny, psychologiczny, ideowy, religijny, historyczny, czy inny?

.....

.....

.....

.....

Przeczytajcie uważnie poniższy tekst.

„Środa, 4 października [1939 r.], Łódź

[...] Przy Andrzeja mniej więcej podbiega do mnie jakiś uczeń niemieckiego gimnazjum z porządną lagą [laga – kij, pałka, laska] w rękę i ryczy: «Kom arbeiten. In die Schule darfst du nicht gehen!» [«Marsz do pracy. Nie możesz iść do szkoły!»]. Nie oponowałem, albowiem wiedziałem, że mi tu żadna legitymacja nie pomoże. Zaprowadził mnie na jakiś plac, gdzie pracowało już kilkunastu Żydów, zajętych zbieraniem liści z ziemi (!). Sadystycznie usposobiony młodzieniec koniecznie chciał mnie zmusić do przeskoczenia dwumetrowego płotu, ale widząc, że tego nie zrobię, poszedł sobie. Robotą na placu kierował jeden żołnierz, też z lagą, który w niewyszukanych słowach kazał mi zasypywać piaskiem kałuże. Nigdy jeszcze w życiu nie doznałem takiego upokorzenia, jak wtedy widząc przez bramę placu rozradowane, uśmiechnięte gęby przechodniów, śmiejących się z cudzego nieszczęścia. O wy głupie, bezdennie głupie chamskie łby! Nie my powinniśmy się wstydić, lecz nasi dręczyciele. Upokorzenie zadane pod przemocą nie jest upokorzeniem! Ale złość, wściekłość bezsilna rozrywa człowieka zmuszonego do tej głupiej, haniebnej, szykanami najeżonej roboty. Zostaje tylko jedno: zemsta! Po jakiejś pół godzinie roboty zawołał żołnierz wszystkich Żydów, z których niektórzy mieli «dla śmiechu» poprzewracane czapki, i ustawivszy nas w szeregu, kazał jednemu odnieść szpadle, a reszcie pójść do domów. Zabawa we wspianiałomyślność. Do szkoły poszedłem w połowie pierwszej lekcji, spóźniając się pierwszy raz podczas mego pobytu w gimnazjum”.

D. Sierakowiak, „Dziennik”, oprac. E. Wiatr, A. Sitarek, ŻIH, Warszawa 2016, s. 77.

Odpowiedzcie na pytania do tekstu.

1. Wyjaśnijcie podobieństwo między sytuacją przedstawioną na zdjęciu z karty pracy nr 1, a wspomnieniami łódzkiego ucznia.

2. Do jakich czynności są zmuszani Żydzi w tekście Dawida Sierakowiaka (wymieńcie trzy), a do jakich na zdjęciu z karty pracy nr 1?

3. Jaki jest cel tych czynności?

4. Jaką postawę, zgodnie z opisem Dawida Sierakowiaka, przyjęły osoby wyróżnione w tekście podkreśleniem? Jak myślicie, dlaczego?

5. Jakie uczucia wywołało to zdarzenie u Dawida Sierakowiaka? Jaką postawę przyjął i dlaczego?

Powoli i uważnie zapoznajcie się z materiałami z wystawy „Byli sąsiadami”, które otrzymaliście. Odpowiedzcie na pytania.

1. Na czym polegały prześladowania przedstawione w materiałach?

.....

.....

2. Jakie postawy przyjęły poszczególne grupy i jakie motywacje mogły za nimi stać?

■ napastnicy

postawa

motywacje.....

■ świadkowie (wybierzcie przynajmniej trzy grupy lub osoby)

postawa

motywacje.....

postawa

motywacje.....

postawa

motywacje.....

■ obrońcy

postawa

motywacje.....

W razie potrzeby skorzystajcie z podręcznika do historii, encyklopedii lub internetu (za zgodą nauczyciela).